

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

El Pallars

TOTA la regió pirenenca de les altes valls del Pallaresa i la que la voreja al sur, anomenada Conca de Tremp, són de les menys conegudes i visitades pels nostres pireneïstes i amants, en general, de l'alta muntanya.

En tots aquests últims anys, en què l'afició a recórrer la nostra esplèndida serralada s'ha anat desenrotllant de manera tan marcada, sempre o quasi sempre les excursions que es realitzen són cap a les valls i serres dels Pireneus orientals, des d'Andorra a les Alberes, o cap a la vall d'Aràn i Pireneus d'Osca si es pot fer més llarga l'estada a muntanya. És a dir, que es fa un veritable salt en la serie de valls pirenenques; es deixa un buit en el coneixement progressiu de tota la cadena.

Aquesta omisió no s'ha d'atribuir únicament a la manca de ràpides i bones comunicacions que portin a aquella regió (un dels itineraris d'accès a la vall d'Aràn i potser el més empleat, és casualment travessant-la).

La veritable causa crec que és una altra. En tota la ja avui dia important biblioteca pireneïsta de guies i publicacions anàlogues, figuren dues obres cabdals: la *Vall d'Aràn*, d'en Juli Soler, i *El Pirineu Català*, d'en Cèsar August Torras. Tant en una com en altra l'excursionista troba un magnífic manual que li va assenyalant tots els itineraris i camins a fer i totes les curiositats i notes interessants de les comarques descrites. És tan gran l'aventatge que això porta al que, tenint pocs dies de què disposar, desitja aprofitar-los bé, que gairebé no es fa avui cap excursió sense acompanyar-se d'aquests llibres o consultar-los abans; i com en ells no hi és descrita

la part del Pirineu de què parlem (és justament el tros que queda entre una i altra), no té res d'estrany vingui essent constantment oblidada pels alpinistes de casa nostra.

Pensant, per tant, que, degut a ésser tan poc coneguda podria tenir bastant interès qualsevol escrit sobre d'ella, i havent jo residit per treballs professionals llargues temporades en tota la comarca, no solament en sa part baixa, sinó en les valls i regions lacustres, fent repetides vegades les ascensions dels seus més importants cims, he cregut oportú donar unes sucintes ressenyes dels itineraris més interessants per seguir aquelles hermosíssimes serres i riberes.

Considerarem com comarca del Pallars tot el territori integrat per les valls i serres que donen aigües al riu Noguera Pallaresa, des de la ratlla pirenenca fins a l'arribar aquest a l'imponent massís del Montsech, el qual s'alça perpendicularment al seu curs, barrant-li gairebé el pas. Dividiré aquest treball en set parts:

- 1.ª Regió del Montsech.
- 2.ª Conca de Tremp.
- 3.ª Vall del Flamisell i ascensió al pic de Pesó.
- 4.ª Vall de l'Escrita i ascensió al pic de Subenulls.
- 5.ª Valls d'Aneo i Unarre i ascensió al pic de Montroig.
- 6.ª Valls del Pallaresa i Cardós i ascensió al pic de Certescans.
- 7.ª Valls Ferreras d'Areo i Tor i ascensió al pic de Sanfons.

REGIÓ DEL MONTSECH

Al parlar actualment de les regions del Montsech i conca de Tremp és necessari parlar també i dedicar la major part de l'atenció a la importantíssima obra hidroelèctrica que la companyia Riegos y Fuerza del Ebro acaba de construir en aquella comarca.

Durant quatre o cinc anys han estat aquestes obres centre de l'activitat i vida de tota la regió, havent-li donat una prosperitat desconeguda fins llavors. Han proveït de fàcils i bones vies de comunicació; i fins han canviat la topografia de la comarca.

Quan en l'any 1911 els elements tècnics més importants d'aquesta companyia vingueren a Catalunya, el pla general i idea que es varen proposar realitzar va ésser la producció d'una considerable quantitat d'energia elèctrica per a dedicar-la a força i alumbrat en tota Catalunya, i especialment a la ciutat de Barcelona, aprofitant per això les forces hidràuliques del nostre Pirineu. Amb aquest intent, fixaren la seva atenció en els dos rius més importants de la província de Lleida : el Segre i el Noguera Pallaresa.

Existia en aquest últim una importantíssima concessió que abarcava més de 50 km. de riu en la part més cabalosa de ell, quan ja ha rebut tots els seus afluents pireneics, o sigui des de la Pobla de Segur fins a la seva confluència amb el Segre. Tot seguit va adquirir la companyia la concessió per a poder disposar ja de primer moment de tot aquest tram de riu, procedint independentment a fer estudis encaminats a veure la manera d'aprofitar-lo més convenientment: bé fent un salt únic o una serie d'ells en els punts més indicats; desenrotllant els canals en el marge dret o en l'esquerre del riu. Aquests diversos estudis duraren un bon nombre de mesos; però com que tots ells tenien de comú l'obtenció d'un gran embassament de aigua en la part alta de la concessió, prop de Tremp, per mitjà d'una gran resclosa, va començar-se, sense esperar a acabar-los, la construcció d'aquesta primera part de l'aprofitament.

Al mateix temps, veient la necessitat, per consideracions econòmiques i industrials, d'obtenir ràpidament força i energia hidroelèctriques, i considerant que el període d'obres d'aquesta concessió en el Noguera Pallaresa seria de llarga durada, va adquirir la companyia una altra concessió en el baix Urgell, molt prop de la població de Lleida, on, pel pla del terreny i moltes comunicacions, podria construir-se fàcil i ràpidament. Aquest aprofitament, que va ésser el primerament terminat, està constituït per una simple resclosa de derivació d'aigües en el riu Segre, quasi tocant a la població de Lleida.

D'aquesta resclosa van les aigües a un canal, llarg de 27 km., que es desenrotlla pel marge esquerre del riu, passant pels pobles d'Albatarrech, Sudanell i Torres, i originant en la seva terminació un salt de 50 metres de alçaria. Poc abans del final del canal existeixen uns grans pantanos, o embassaments, destinats a servir de dipòsits reguladors, acumulant aigua en les hores de menys consum d'electricitat i buidant-se en les de màxim consum. Aquests pantanos poden acumular 9.000.000 de metres cúbics aprofitables i ocupen una extensió superficial de 264 hectaries. La quantitat d'aigua que pot portar el canal fins a ells, és de 60 metres cúbics per 1", i la que d'ells pot sortir cap a la central en les hores de màxim consum, és de 120 metres cúbics. La força obtinguda amb aquest aprofitament passa de 55.000 HP.

Anem ara a descriure detalladament l'altre aprofitament del Noguera Pallaresa, parlant de la comarca en què està situat i que és objecte d'aquest article: la conca de Tremp i el Montsech; dient primer alguna cosa del camí que s'ha de seguir per a traslladar-se a ella.

L'única carretera que fins fa quatre anys existia per a portar a

la conca de Tremp, i, en conseqüència, a tota la part alta de la província de Lleida, era la que partint d'Artesa de Segre salvava la divisió entre aquest riu i el Pallaresa pujant a la collada de Comiols, d'uns 1,200 m. d'altitud.

Aquesta particularitat de què per arribar a una comarca ribera no pogués anar-se remuntant el riu des de les terres planes, era deguda a què la conca o vall de Tremp no solament és tancada pels costats, sinó també per la seva base (per dir-ho així), pel lloc en què hauria d'haver tingut sortida natural. Allí s'aixeca tota l'altíssima serra del Montsech, deixant únicament un estretíssim pas al riu, que passa fòrtament engorjat. Existia un projecte de carretera passant per aquestes gorges, i fins s'havia començat a indicar l'explanació en els recons més fàcils i menys rocosos, però la construcció total de dita carretera era considerada pels conquesos com un somni, com el cobrament d'una lletra a un termini indefinit.

Tenint la companyia Riegos y Fuerza del Ebro de transportar moltíssim material per a les seves obres, no podia convenir-li de cap manera seguir l'itinerari Artesa-Tremp i elevar tot el pes que ell representa a la alçada de Comiols per a després descendre'l cap a la conca. Va decidir, doncs, quedar-se amb la contracta de l'altra carretera, comprant-la en ferm a l'antic contractista, i construir-la lo més ràpidament possible. En menys d'un any va ésser terminada, i així quedava feta l'entrada més natural i curta a la conca de Tremp i comarca del Pallars.

Amb aquesta carretera, l'itinerari Lleida-Tremp es fa de la següent manera:

De Lleida a Balaguer hi ha 28 km. quasi en línia recta, seguint el costat esquerre del Segre per uniformes i llises terres de la plana d'Urgell. Es passen els pobles d'Alcoletge, Vilanova de la Barca i Termes.

A Balaguer es travessa el Segre, i s'aparta d'ell la carretera de seguida. Allí termina la plana d'Urgell i comença a accidentar-se la regió, principiant ja la part muntanyosa de la província.

Encara que les primeres serres que s'aixequen, que són les de Montroig i Montclús a la dreta del Segre, i les de Sant Jordi i Les Planes a l'esquerra, no són gaire altes, com es comprèn passi essent les primeres, formen també entre elles un estretíssim engorjat al pas del riu, i això fa que tampoc la carretera pugui seguir allí el camí de l'aigua.

L'engorjat dura, quasi seguit, des de Camarasa fins a la desembocadura de la vall d'Ager en el Pallaresa, i aquest trajecte és el que fa la carretera per dalt de les serres, apartant-se del riu.

MONTSECH I CONCA DE TREMP

Hi ha un petit i pintoresc camí de muntanya que va seguint aquests engorjats i que, encara que cansat, és molt de consellar per lo hermós i ferèstec dels llocs que travessa. Surt de Camarasa, i passant pels molins de Montroig i del Coix, al peu dels pobles de Masana i Fontllonga, porta en unes cinc hores al de la Baronía, d'on en mitja hora més s'agafa la carretera poc abans d'entrar en el Pas dels Terradets, del que tot seguit parlarem. Pot passar-se també pels mateixos pobles de Massana i Fontllonga, però, llavors, en lloc de seguir-se els engorjats pel seu fons, se'ls va seguint per dalt dels cingles, resultant també hermosíssima la visió d'aquella profunda canal oberta als peus, amb el riu passant a més de 300 m. de profunditat. Val la pena de conèixer tota aquesta solitaria i oblidada regió muntanyenca que serveix de contrafort al Montsech, i si es disposa de temps recomano molt fer aquest itinerari en lloc de seguir en carruatge per la carretera.

Aquesta, als 19 km. de Balaguer, arriba a la part més alta de la serra de Montroig, al poble d'Avellanes, a uns 750 m. d'altitud. És aquest poble de poca importància, i és conegut principalment per tenir a poca distància d'ell el monestir de Bellpuig de les Avellanes, fundat en 1166 pel Comte d'Urgell, Ermengol VII, i on ell i els seus successors foren enterrats.

Des del poble comença a veure's la serra del Montsech.

Segueix la carretera encara uns 9 km. per dalt de les serres, que són planeres en sa part alta, i a l'ésser prop de Fontdepou es presenta a la vista, a l'altra banda de la vall d'Ager i en tota la seva extensió, la imponent serra del Montsech.

La serra del Montsech és un allargat i no gaire ample massiu muntanyós que s'estén en direcció est-oest des de la divisòria d'aigües del Segre i Noguera Pallaresa, poc abans de la seva confluència, fins a la divisòria del Noguera Ribagorçana i Cinca, i que per presentar la seva carena com una línia seguida de quasi constant alçària, té l'aspecte d'una colossal muralla que paral·lelament al Pireneu tanqués el pas dels rius que d'ell baixen. Aquesta disposició orogràfica, tan contrària al sistema hidrogràfic, fa que el Noguera Pallaresa i el Noguera Ribagorçana, per continuar son curs, tinguin d'obrir-se pas a través d'aquesta serra en uns estrets i imponents congostos, on l'aigua passa encaixonada entre altes parets de roca. Per fer-se una idea de la grandiositat i salvatge bellesa d'aquestes bretxes per les quals la muntanya dóna pas al riu, solament cal dir que a uns dos kilòmetres d'ell té aquella tota la seva alçària, que passa dels 1,600 m., i com la del riu no arriba als 400, aquests 1,200 de desnivell

s'han de guanyar amb unes altíssimes i verticals cingleres sobreposades, deixant apenes entre elles petits replans, on hi creix abundant vegetació. A aquesta conformació en graons és degut, segurament, el nom de Pas dels Terradets amb què és conegut en la comarca del Noguera Pallaresa.

La constitució estratigràfica de la muntanya del Montsech és també una de les coses més interessants i notables de ella. Amb una perfecta regularitat i simetria en tota la seva llargaria, es presenta a la vista com un potent aixecament de les capes sedimentaries cretàiques que queden fortament redreçades buçant uns 30° en direcció nord.

Aquesta disposició, que és constant de cap a cap de la serra, fa que tingui un aspecte molt diferent segons se la miri des de les terres situades al seu nord o al seu sud. Des de les primeres, o sigui des de la conca de Tremp, es presenta amb un vessant seguit i uniforme, i aquest vessant, que no és sinó la cara superior dels estrats més alts, està totalment cobert d'espès i atapaït bosc d'alzines, boixos, romers, i principalment pinabets, que són els que li donen un atractiu to verd fosc. En canvi, el vessant sud forma uns colossals graons que són les grans falles terminals d'aquests estrats, i l'aspecte i colorit general d'aquesta banda és grisenc o terrós, puix fins en els replans que es formen entre una cinglera i altra, no creixen sinó migrats i espaiats arbustos, degut segurament a la seva orientació solana; passant en això lo mateix que passa a la cadena general del Pireneu, que presenta tanta diferencia de vegetació entre sa vessant espanyola i francesa.

Els dos rius que hem dit travessen perpendicularment aquesta llarga barrera muntanyenca, la divideixen en tres massius, els quals es coneixen amb el nom de Montsech de Rubies, Montsech d'Ager i Montsech d'Aragó. El primer i més oriental és el comprès entre la serra de Comiols i el Noguera Pallaresa; el segon, el comprès entre aquest i el Noguera Ribagorçana; i el tercer, el comprès entre el Ribagorçana i els afluents del Cinca.

Aquest últim és el més baix i de menys importància. Els altres dos, de Rubies i d'Ager, tenen quasi la mateixa alçaria: de 1,600 a 1,700 metres. El cim d'ells forma, com ja havem dit, una carena uniforme sensiblement horitzontal i d'una amplada d'alguns centenars de metres. Està tota ella formada per suaus englevats, en els quals a l'hivern s'hi conserva la neu en gran quantitat.

Presenta grans condicions per a patinar-hi amb skis, i els dos hiverns que hi vaig pujar en va ésser fàcil recórrer-la per complet.

L'ascensió d'aquestes serres pel costat sud, que és el que seguint

el nostre itinerari se'ns presenta primerament, pot fer-se per diversos punts : al Montsech d'Ager, des dels pobles d'Ager, Ametlla i Corsà; i al Montsech de Rubies, des del de Rubies i Vilanova de Meià. Des d'Ager es puja en unes dues hores i mitja al coll d'Ares, punt més baix de tota la serra, per un bon i transitat camí, anant després carenejant prop d'una hora. Des del poble de l'Ametlla el camí és més curt, però més dolent i empinat; s'emprèn forta pujada durant una hora, seguint un barranc que baixa entre cingles fins arribar al lloc anomenat Fonts fredes, en el replà format entre la cinglera que s'ha passat i una altra de més amunt, la qual, festonejant tota la llargaria del Montsech, constitueix l'últim graó de la serra. Es va seguint aquest replà una mitja hora; i a l'ésser sota d'un punt en què un ample con de dejecció de terres i pedres soltes permet guanyar aquesta última cinglera, es puja rapidíssimament, i sense camí, per ell, arribant en uns tres quarts a dalt, trobant-se ja tot seguit al punt més alt de la muntanya. Des de Corsà, poble situat a la vora del riu Noguera Ribagorçana, hi ha també un altre camí, el qual, pujant per mig d'olivars, porta aprop del ja citat coll d'Ares.

L'ascensió al Montsech de Rubies, des de Rubies és curtíssima i gens cansada. En menys de tres quarts d'hora es va des del poble al cim, enfilant-se per una petita canal que forma la cinglera. En canvi, l'arribar a aquest poble constitueix ja de per sí una ascensió llarga. Col·locat a una gran altura en el vessant sud de la serra, però molt aprop en distancia horitzontal del curs del Pallaresa, per anar-hi des d'ell s'ha de pujar un cansat i interminable camí en zig-zag que arrenca de molt aprop del començament del Pas dels Terradets. També porta a aquest poble un dolent camí de carros d'inversemblants pendents, el qual, sortint de Vilanova de Meià, important i bonic poble pertanyent a la conca del Segre, passa per Santa Maria de Meià, i d'allí emprèn ja les dretes costes del Montsech, salvant en arriscades voltes les seves cingleres i fruïnt d'hermosíssima vista sobre tota la regió muntanyenca que té als peus, de la que en sobressurt la feixuga i arrodonida muntanya de Sant Mamert que arriba als 1,360 metres. Des de Vilanova de Meià pot pujar-se al Montsech (a més de per aquest camí) seguint el barranc que puja des del poble en direcció nord, barranc que en la seva última part forma uns hermosíssims congostos que constitueixen un dels recons més interessants de la serra; s'arriba en unes dues hores a l'Hostal Roig, situat en una ampla collada, punt d'enllaç entre la serra de Comiols i el Montsech; i seguint la carena d'aquest, pot anar-se, en hora i mitja més, al seu punt culminant.

La vista que des dels cims del Montsech es disfruta, és hermosíssima i dilatada cap a tots indrets. Col·locat enfront dels Pireneus lleidatans, i sense cap altre cim proper de gran altura que li tanqui la vista, constitueix aquesta muntanya un esplèndid mirador dels imponents massius pirenaics del Ribagorça, Pallars i Andorra. Cap al sud i a l'extrem de les serres que li serveixen de contraforts, tota la plana d'Urgell es mostra fins a lo més lluny de l'horitzó. Ve a ésser aquesta muntanya, en situació i altura a la província de Lleida, ço que el Montseny és a la de Barcelona i Girona.

La carretera, l'itinerari de la qual anàvem seguint, baixa ràpidament des de Fontdepou cap a la vall d'Ager, i arriba a aquesta important vila, d'uns 1,700 habitants, interessantíssima sota el punt de vista històric. Existeixen en ella les ruïnes d'una hermosa abadía romànica, que des de la seva fundació, a mitjans del segle XI, depenia directament de Roma amb completa independència del bisbat d'Urgell.

Al sortir de la població es va seguint la vall o barranc d'Ager, apropant-se ara ràpidament al riu Noguera Pallaresa. Es deixa a l'esquerra, i una mica enlairat, el poble d'Ametlla, al que s'hi puja per un bon camí veïnal; i a la dreta, els d'Orones i La Baronià, un a cada costat del Pallaresa i en ses mateixes vores. Es travessa aquest riu per un pont de ferro, passant a son marge esquerre, i ja allí, es va entrant gradualment en ple Pas dels Terradets.

Cap descripció pot donar idea de lo sobiranament gegantesc que és aquest formidable tall, per on tot el cabalós Pallaresa s'aventura ràpid i bramolós. Fins a perdre's de vista en lo alt, s'alcen, dretes i majestuosas, llises parets de pedra grisenca, i encara més amunt d'elles altres i altres parets es succeeixen escalant a salts les tranquiles i clares regions que allà, en les alçaries del Montsech, s'estenen; invisibles i ni suposades pel que es troba enfonsat en aquell terrorífic congost.

Més de dos kilòmetres de llargaria té aquest hermosíssim pas; i quan encara no hi havia la carretera i per travessar-lo teníem de seguir l'estret i cansat camí, baixant unes vegades al nivell de l'aigua, pujant altres per sobre drets promontoris, i passant com per miracle les més d'elles en artificials cornises per la llisa i nua cinglera, la impressió de feresa i soletat que es rebia era imborrable. Avui dia encara, fins amb la carretera construïda, continúa tenint un caràcter sumament llòbrec i trist; especialment pel viatger que baixa de Tremp el canvi no pot ésser més radical, al deixar l'ampla i plena de llum conca i entrar bruscamment en aquest estret congost, on el sol no hi toca més que una hora escassa al dia.

SERRA DEL MONTSECH ; PAS DELS TERRADETS

SERRA DEL MONTSECH : TORRENT DEL BOSC

La carretera va vorejant el costat esquerre del riu, obrint-se pas a través de les cingleres i esperons de roca que avancen fins a l'aigua. Es travessen tres o quatre barrancs petits, però molt pintorescs; per un d'ells puja el camí que va fins a Rubies. A l'entrar a la part més estreta del Pas dels Terradets, i en el lloc anomenat Pas del Cargol, s'obre, a la dreta de la carretera, la interessantíssima cova coneguda en la comarca pel nom de Forat de l'Or. Aquesta cova forma en la seva entrada dues sales amples i espaioses, però després es continua sempre en forma d'allargada i baixa escletxa de forta pendent. Quan la vaig visitar, tenia de profunditat uns 250 metres; faig aquesta advertència perquè ço que termina la cova i tanca el pas, és una extensa superfície d'aigua que varia de nivell segons les ocasions, fins al punt que en certs dies surt per la boca amb fortíssima violència i gran quantitat. Seria molt interessant fer estudis detinguts en dita cova, especialment recerques prehistòriques, puix si bé per un costat aquesta invasió intermitent de l'aigua pot fer dubtar fossin habitades, per un altre la seva justa situació en l'únic pas entre les comarques nord i sud de la regió, dóna moltes probabilitats a aquesta creencia.

Enfront de la cova hi ha un bonic pont de maons sobre el Pallaresa, pont que era de l'antic camí de l'Ametlla i Ager. A mig pas dels Terradets, passa la carretera a la banda dreta del riu per un pont de ciment armat, i poc després s'obre a l'esquerra l'imponent torrent del Bosc, altre dels llocs més hermosíssims i dignes d'ésser visitats d'aquesta serra. Té uns 5 km. de llargada, i tot ell està com enfonsat en ple massiu del Montsech d'Ager. És a dir, que seguint també les estranyes lleis hidrogràfiques d'aquestes muntanyes, contraries a tota lògica, el torrent del Bosc a poc de formar-se en els aiguavessants nord de la serra, en lloc de seguir-la vorejant pel seu costat al dirigir-se al Pallaresa, s'endinza en ple massiu, i formant en ell un tall cada vegada més fondo i més angost, mig parteix la serra en tota la seva longitud. Tan poc d'esperar és aquest curs del torrent, que en la major part dels mapes de Catalunya no hi és assenyalat així, sinó donant-li sortida tocant el poble de Sellés, equivocació de bastant importància.

Una excursió seguint aquest torrent, mai serà prou aconsellada. Pujant insensiblement, puix té molt poca pendent, es va sempre tenint a l'esquerra l'espès bosc de pinabets que baixa des dels cims del Montsech, i a la dreta, llises i nues cingleres.

Sortint del pas dels Terradets es mostra la important i anomenada conca de Trep.

CONCA DE TREMP

És, la conca de Tremp, ampla, oberta i alegre, amb extensos conreus de vinyes, oliveres i riques hortes regades pel Noguera Pallaresa. Té de 3 a 4 km. d'amplada i més de 12 en el sentit del curs del riu, havent-hi enclavada en ella diversos pobles, dels quals el més important és Tremp, situat al seu extrem nord. Les serres que la limiten i separen del Ribagorçana, a l'oest, no són de gaire elevació i queden properes al riu, al contrari de les que té a l'est, en la divisoria amb el Segre, que passen totes dels 1,200 m. i s'allunyen molt de l'eix de la conca. Constitueixen aquestes últimes la unió entre el massís del Montsech i el del Boumort, que té més de 2,000 m., i el punt més baix d'elles és la collada de Comiols, per on passa l'antiga carretera d'Artesa a Tremp.

La que nosaltres seguïem va vorejant sempre el marge dret del riu, deixant a l'esquerra els pobles de Sellés i Guardia; des de Sellés, per bons camins, pot anar-se als de Moró, Alsina i Sant Esteve, pujant d'aquest últim fàcilment al Montsech d'Ager per la collada d'Arés.

Per l'altra banda del Pallaresa, en el costat esquerre de la conca, lo primer que es presenta a la vista és l'ample i pedregós barranc de Barcedana amb els pobles de Llimiana, Sant Cristòfol i Sant Martí en son marge dret. Seguir aquest barranc és també un bon itinerari per l'ascensió al Montsech de Rubies; anant a l'Hostal Roig, del que ja n'havem parlat, per lo que se l'ha de remuntar fins al seu extrem, o bé pujant, a poc d'entrar en ell, a l'ermita de Sant Salvador, en ple bosc de pinabets, que ve a quedar, en el vessant nord de la muntanya, a la mateixa alçaria que el poble de Rubies en el sud. L'ascensió als dos Montsechs per aquest costat nord, es fa sense tenir de passar cap cingle i anant sempre per dins d'hermosíssims boscos.

Després del barranc de Barcedana ve la serra d'Aransís, amb el poble d'aquest nom en lo alt i el de Sant Cerni prop del riu.

L'última part de la conca és encara més oberta i ampla. Per l'esquerra, baixa l'important afluent del Pallaresa, el riu Gavet, que s'origina en el vessant de la serra de Comiols i forma una extensa vall entatxonada de pobles: Gavet, Vilamitjana, Figuerola, Conques, Isosna, etc.; i per la dreta, s'obren els dos planers barrancs de l'Espunya i Ricós. Entre tots dos, i prop de la carretera, enlairat en un turó, hi ha les ruïnes del poble de Puigcercós, destruït en 1889 per un gran esclavament de terres acompanyat de sortida de vapors sulfurosos.

cosa que ha fet creure si es tractà d'un fenomen volcànic. El poble nou que es va fer, està situat al peu del turó.

Es passa poc després Palau, i s'entra finalment a Tremp, la vila més important de la comarca. És cap de districte judicial i electoral. Té més de 2,000 habitants i tota classe d'establiments de comerç, botigues, Administració central de Correus, Notaria, etc. És població bonica i alegre, amb bones fondes i recursos de tota mena.

No ha estat, emperò, la població més antiga de la comarca, i deu la seva fundació al castell i poble veí de Talarn. Dins del terme d'aquest, existia la colegiata de Santa Maria Devall de Flors, avui dia església parroquial de Tremp, a la qual li varen ésser cedides a principis del segle XI unes poques terres no subjectes a les contribucions reials, creient-se que això va ésser la causa de què s'anés allí formant ràpidament una població, i així va néixer Tremp, que es troba avui dia quasi sense terme municipal i rodejat per complet pel de Talarn.

Tan extremat és això, que les últimes cases de Tremp, cap al nord, formen un barri, el de les Adoberies, que pertany ja al terme municipal de Talarn.

De Tremp surt el principal camí d'accés a tota la comarca del Ribagorça.

Si sempre aquesta vila ha estat la de més vida de la comarca, més ho va ésser durant el període de les obres que ara anem a descriure. Encara que enclavades en el terme de Talarn, cap a Tremp és on aflua tot el moviment dels treballs. La major part dels 4,000 o 5,000 obrers empleats allí residien; tot el personal tècnic i administratiu també cap a la vila anava durant les hores lliures; els cafès, restaurants i fins bars d'última moda es multiplicaven; el diner corria amb abundància i la satisfacció, alegria i bon humor es veien regnar per tot.

Ara, tot això ja ha passat; però no hi ha cap dubte que molta part d'allò que he dit corria, el diner, allí haurà deixat de córrer i allí haurà quedat millorant vida i costums, i això no solament a Tremp, sinó en tota la comarca, puix és incalculable la riquesa i prosperitat que en dos o tres anys aquests treballs han portat als conquesos.

Ja havem dit que el projecte que des d'un principi es va acordar fer en aquesta part de la concessió Noguera Pallaresa, va ésser un grandíssim embassament d'aigües mitjançant una resclosa de molta elevació. Presenta el riu, a 2 km. pròximament de Tremp, un petit i curt congost conegut pel nom d'Estret de Sant Antoni, per haver-hi al peu d'ell una ermita d'aquest Sant; congost format per un nervi de serra que uneix la d'Orcau, a l'esquerra del riu, amb la de Santa Engracia, a la dreta, i constitueix la divisió entre ço que allí diuen Conca de

baix i Conca de dalt, o sigui la propiament dita de Tremp i la de Pobla de Segur.

En ell va decidir-se aixecar la monumental resclosa, barrant el pas del riu amb un mur de la mateixa alçària que les parets d'aquest conrost, i inundant així tota l'ampla ribera situada amunt d'ell, la de la Conca de dalt. D'aquesta manera es tenia un dipòsit enorme d'aigua, es podia sempre disposar d'ella regularitzant el riu i no calia tèmper certs mesos de l'any en què aquest baixa exhaust i pobre. Els rius de la part meridional dels Pireneus, i en general tots els d'Espanya, degut a la falta de boscos en sa conca tenen un caràcter verament torrencial, acusant diferències extremadíssimes en llur cabal. L'Ebre, que ha portat de vegades solament 30 metres cúbics per 1", arriba a dur fins a 2,500 en certes èpoques, i ha passat de 10,000 en algunes inundacions. El Noguera Pallaresa, de què ara tractem, porta de 15 a 20 m. durant els mesos d'agost, setembre i gener, i de 100 a 150 m. durant els de maig i juny. A corretgir aquestes grans diferències de cabal tendeixen aquests grans embassaments, acumulant aigua en les èpoques d'excés per gastar-la en les altres.

El salt productor de força es va decidir fer-lo al peu mateix de la resclosa, sense cap canal conductor d'aigües.

Si per aquest costat, doncs, no tenen gran importància les obres la tenen, i immensa, pel que es refereix a la resclosa monumental. És aquesta, senzillament, la més alta d'Europa i la segona en tot el món. Té 82 metres d'alt, i per fer-se càrrec del que representa aquesta altura, sols cal comparar-la amb la d'altres construccions ben conegudes de tots, per exemple: l'estatua de Colom i cases del nostre Eixample. L'estatua de Colom té 60 metres, i una casa, de 20 a 25, és a dir, que la resclosa de què parlem té una altura igual a la de quatre cases superposades.

El material amb què és feta, és el que s'anomena hormigó clòpic, o sigui, hormigó i grans pedres sumergides en ell.

Fàcil és imaginar-se ara la impressió tan assombrosa que fa aquesta construcció de titans. Costa treball comprendre com ha estat possible fer aquella veritable muntanya artificial de ciment i pedra. L'amplada en la base és de 70 m., i la llargada de banda a banda del riu varia des de 50 m. en la part més baixa fins a 206 en el coronament. El parament posterior, o d'aigües amunt, és vertical, i el d'aigües avall forma un angle d'uns 50° amb l'horitzontal.

L'entrada de l'aigua a les tuberíes que la porten a la central, és fa a 40 metres sota el nivell superior de l'aigua. Aquests 40 metres són, doncs, els que l'aigua pot variar de nivell segons es necessiti

AGER I SERRA DEL MONTSECH, DES DE FONTDEPOU

p. 109

RESCLOSA MONUMENTAL EN EL NOGUERA PALLARESA

p. 116

CONSTRUCCIÓ DE LA RESCLOSA

p. 117

LLAC FORMAT PER LA RESCLOSA

p. 118

gastar més o menys d'ella. La tuberia d'acer té 700 m. de longitud, essent formada en els seus 200 m. primers per un sol tubo de 4 m. de diàmetre que passa en túnel per dintre de la roca del acantilat del marge esquerre del riu, i és dividit després en dos de 2'80 m. fins a arribar a la central. Aquesta té quatre grups electrògens de 7,000 kw, cada un, donant en conjunt més de 36,000 HP. i sortint la corrent a 110,000 volts. Per la sortida de l'excés d'aigües, s'ha construït al costat esquerre de la resclosa un sistema de comportes automàtiques que abarquen en total una extensió de 80 m. i poden donar pas a un màxim de 2,000 m. cúbics per 1".

Durant la construcció de la resclosa va instal·lar-se en lo alt de l'acantilat de la dreita del riu una espaiosa fàbrica de ciment, amb moderna maquinaria, capaç de donar unes 150 tonelades diàries.

En aquesta mateixa fàbrica s'elaborava l'hormigó, i d'ella baixava al cos de la construcció mitjançant unes llargues canals de ferro que es feien abocar al lloc que convingués. Pels transports de grans pesos i altres serveis de la construcció, es va instal·lar de banda a banda del riu, en lo alt dels acantilats, un cable transportador. Per a donar pas al riu durant la construcció de la resclosa, va fer-se un ample túnel, obert en la roca viva.

Dos anys i mig solament duraren aquestes obres, a pesar de la seva molta importància, i encara d'aquest temps s'ha de deduir els deu mesos que varen estar parats els treballs al començar la guerra en 1914.

Ja havem dit que aquesta resclosa és la més alta de tot Europa. A Nord-Amèrica solament n'hi ha una que la superi, i dos que li siguin iguals. Són aquestes : la de Shoshone, a l'estat de Wyoming, que té una altura total de 100 m., la de Roosevelt, a l'Arizona, que en té 84, i la de Elephant Butte, a New-Mexico, que en té 81.

La construcció d'aquesta resclosa en el riu Noguera Pallaresa ha canviat una mica la topografia de la regió. Amb l'acumulació d'aigües s'ha format un extensíssim llac d'uns 10 km. de llarg per 2 o 3 d'ample, que cobreix tot allò que abans eren terres riberenques de la Conca alta o conca de Pobla de Segur. S'estén aquesta des de l'estret de Sant Antoni fins una mica més amunt de Pobla de Segur, i encara que no tan oberta com la de Tremp, és ampla i dilatada, especialment cap el mig, on hi ha l'aiguabarreig del Pallaresa amb el riu Rams que baixa de la serra del Boumort.

Els pobles que hi ha en aquesta conca, a més de la important vila de Pobla de Segur, són : Salàs, Sant Joan, Claverol, Sant Martí, Aramunt i Puig de l'Anell. Tots ells tenen terres de llurs termes

inundades pel llac format; però el més afectat de tots ells, és Aramunt, al que la corba d'embassament li agafa un barri o caseriu aïslat, d'una vintena de cases, les quals, a aquestes hores, estan a 5 o 6 m. sota el nivell de les aigües.

La carretera que va de Tremp a Pobla de Segur també quedava en alguns trossos inundada per les aigües, i ha calgut desviar-la durant uns 3 km.

Ara segueix sempre la vora del llac, constituint aquest trajecte un dels atractius més interessants del viatge al Pallars. És hermosíssima la visió d'aquella immensa extensió d'aigua tranquil·la i quieta. Pel viatger que recorri per primera vegada el país, sempre li causarà una agradable impressió el trobar aquell dilatat horitzó, que sembla dongui una sensació de repòs i calma; però per l'habitant d'aquelles comarques, o pels que l'hem recorregut tant, la impressió és, a més, assombrosa i fins d'engunia, al pensar que molt per sota d'aquella aigua tranquil·la hi ha tots aquells camins i carrerons que tantes vegades s'han passat, aquelles amples riberes, amb llurs poètics reconcs i aquelles alegres i hospitalaries masies.

A mig camí, entre Tremp i la Pobla, la carretera travessa el poble de Salàs, cèlebre per haver-hi en ell, a principis de Quaresma, la fira de cavalls i mules més important de tota la muntanya catalana.

Pobla de Segur, vila de bastants menys habitants que Tremp, és important pel seu caràcter industrial i la seva fabricació. Posseeix edificis i carrers d'aspecte simpàtic i modern, i té fàbriques de xocolata, aiguardent, filats de llana, etc., totes elles mogudes per força hidràulica del Pallaresa i Flamisell. Està situada entre ells dos, en l'eixample de la ribera que formen al juntar-se. Seguirem ara aquests dos rius, i visitarem els massius muntanyosos situats als seus extrems, massius que pertanyen al mateix nucli dels Pirineus.

ANTONI BARRIE

(Seguirà.)

En Joàn Rosals

EL nostre consoci En Joàn Rosals, morí en el dia 15 d'abril d'enguany, als quaranta un anys (e. p. d.).

Fou sempre entusiasta per l'excursionisme científic, i amb aquest caràcter entrà en aquesta entitat cultural fa uns vint anys (23 febrer 1897), en l'època en què en el CENTRE EXCURSIONISTA hi hagué una forta reacció vivificant.

I amb motiu dels cursos de Geologia, que amb tant d'èxit inaugurarà en aquest CENTRE el malaguanyat Font i Sagué, acoblant-s'hi els elements estudiosos i aficionats per a aquesta ciència, no hi mancà pas el Sr. Rosals, inscrivint-se a totes les expedicions científiques que s'organitzaven.

Formà part de la Junta directiva, de la que en 1909 en fou anomenat vocal; essent elegit president de la Secció de Geologia i Geografia físiques després de la mort del nostre mestre. I després en fou vicepresident, i actualment n'era tresorer.

Amb paciència, féu la primera ordenació, en les vitrines del nostre estatge social, dels llegats d'en Vintró, Juli Soler i altres donatius, que es feren per a augmentar les col·leccions regionals del CENTRE; contribuint-hi ell també amb importants donatius.

Al 7 de maig de 1905 entrà a formar part de la Institució Catalana d'Historia Natural, de la que en 1906 en fou anomenat bibliotecari; en 1911 rebé el càrrec de Conseller 1.er, i enguany fou elegit Conseller 2.^{on}.

En una i altra societat exterioritzà ses aficions per a les ciències naturals, havent publicat, entre altres, les següents notes científiques:

1908. — *Contribució a la fauna paleontològica i braquiopòdica del Garumnià de Berga.* — Butlletí de la Institució Catalana d'Historia Natural, any V, n.º 2, pp. 30 i 31.

1909. — *Alguns moluscs no citats en el recent treball de D. Llorens Tomàs.* — Íd., any VI, ns. 8 i 9, pp. 100-103.

1910. — *Notes sobre malacologia subterrània.* — Íd., any VII, n. 2, pp. 20-22.

1912. — *Sobre la Helicigona Lapidica Lin. i sa varietat Andorríca Bourg.* — Íd., any IX, n.º 6, pp. 100 i 101.

Moluscs marítims barcelonins. — Íd., any IX, n.º 7, pp. 121-126.

1913. — *Fauna malacològica de Salou.* — Íd., any X, n.º 4, pp. 60-63.

- Notes sobre malacologia catalana* : I, *Presencia de la Helicella pyramidata* Drap. a Catalunya; II, *Més noves sobre malacologia subterrània*; III, *Alguns moluscs dels voltants de Terrassa*. — Íd., any X, n.º 6, pp. 81-90.
- Moluscs terrestres i fluviàtils de Guardiola (Alt Bergadà)*. — Íd., any X, n.º 7, pp. 106-109.
1914. — *Notes malacològiques. Catàleg dels moluscs vivents en el terme de Sant Feliu del Llobregat*. — Íd., any XI, n.º 3, pp. 41-51.
- Aclaració als moluscs terrestres i fluviàtils de Guardiola*. — Íd., any XI, n.º 7, pp. 127-130.
- Contribució a la Vall d'Anoia : Moluscs de Capellades*. — Íd., any XI, n.º 8, pp. 143-145.
- Impressions d'una excursió científica : Notes malacològiques i paleontològica*. — Íd., any XI, n.º 9, pp. 150-158.
1915. — *D'una surtida pels voltants de Barcelona* : I, *Presencia del Bulimus obscurus Müll. a Sarrià*. — Íd., any XII, n.º 3, p. 48.
- Regió litoral del baix Llobregat : Variacions en la fauna malacològica de l'estany de Remolà*. — Íd., any XIII, n.º 2, pp. 31-33.
1916. — *Presencia de la Lidita en el terreny eocènic del Pirineu*. — Íd., any XIII, n.º 5 pp. 72 i 73.

En el Club Montanyenc també hi prengué part activa donant algunes conferències públiques i assistint a les excursions científiques. Fou anomenat membre de la Junta directiva en diferents ocasions; essent actualment conservador de Museus.

Assistí en el primer Congrés de Naturalistes Espanyols celebrat a Saragossa en 1908. I també en els d'Excursionisme de Tarragona i Lleida.

No havem pas d'oblidar l'entusiasme que ell sempre tingué per la llengua universal l'Esperanto, la qual dominava perfectament, i amb ella havia recorregut una bona part de l'Europa, com també havia concorregut als congressos internacionals; i en el de Barcelona, celebrat en 1909, formava part de la Comissió organitzadora. Amb aital motiu, havia adquirit relacions amb molts homes de Ciència de tots els indrets del món, establint canvis amb exemplars recollits en ses expedicions; augmentant així ses col·leccions particulars. Havia format part de la Junta de Kataluna Esperantista Federació.

Nosaltres, els qui hi havíem intimidat, coneixíem la seva fal·lera per a recollir tota classe d'exemplars de moluscs, minerals, roques i fòssils; per tot arreu on anava, ell en feia una bona provisió. Encara que, aparentment, semblava estar posseït d'aquell afany d'un simple col·leccionista, procurant l'acaparament d'exemplars, son esperit era altruista, puix dels exemplars recollits, els que tenien un ver interès científic, amb gran satisfacció els comunicava als qui es dedicaven a treballs d'investigació; i els duplicats els repartia, gene-

rosament, formant col·leccionetes, que donava als mestres i col·legis d'arreu de Catalunya.

Aquesta labor cultural i patriòtica, era la que practicava constantment, essent el motiu d'esplaiament, sempre que li permetien les seves ocupacions comercials. La tenda del Sr. Rosals era centre de reunió, on es projectaven els itineraris de llargues expedicions es-

EN JOÀN ROSALS

tienques pel Pireneu. I amb sa companyia havíem anat d'expedició a Cap de Creus, a Sant Llorenç de la Muga, Vall de Ribes, serres de Prades, muntanyes de Cardó, Vall d'Aràn, Montsec, i per les altes conques del Segre, Pallaresa i Ribagorça, apart de no poques excursions pels encontorns de la nostre urbs. D'entre totes elles, en servava una de memorable, quan la travessia del Port de Caldes, feta en 1911; salvant-lo, llavors, d'un tràgic fi, al creuar l'estany Caballé...

Després de la mort, la condolida família ens ha fet sabedors de l'última voluntat de l'amic perdut, en ço que a ses col·leccions particulars es refereix. La de Numismàtica, en fa donació al nostre CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA; i de totes les altres col·leccions

(malacològiques, mineralògiques i petrogràfiques), les deixa per a augmentar les col·leccions del Museu de Catalunya.

En ço que aquestes últimes es refereix, cal advertir que la mort l'ha sorprès en els treballs d'una mesurada revisió en les classificacions; havent reiteradament sol·licitat el nostre concurs i el d'altres naturalistes, car projectava una ordenació i perfecta catalogació de tots els exemplars que ell posseïa. De totes maneres, no hi mancaran pas les localitats, encara que aquestes constin en paquets i capsetes, a voltes barrejats, tenint, però, gran valor la col·lecció del Sr. Rosals, per ésser verídiques les localitats. Seria de doldre que, amb un precipitat trasllat, se n'extraviessin o confonguessin, cosa que impossibilitaria l'utilització de tan abundós i variat material d'arreu de la nostra Catalunya, i que sempre contribuirà a poder complementar el Museu regional.

Nosaltres esmersarem la nostra generosa col·laboració perquè pugui donar-se compliment a la voluntat testamentaria d'aquell amb qui tantes vegades havíem excursionat per les esquerpades serralades pirenenques, fruit junts d'importants troballes científiques, a fi de què serveixi per a la divulgació científica de les nostres riqueses naturals.

Amb un altre deure més sagrat, encara, hi havem de correspondre siguin les nostres fervents oracions les que, encadenades, perpetuin les nostres íntimes relacions ombrívols del passat.

M. FAURA I SANS

Sant Jordi, patró de Catalunya

SENYORS :

s bella cosa pel vianant deturar el seu pas, si és en certitut de rependre'l. Plau-li esguardar l'horitzó, si sab que nous horitzons l'esperen; de la visió de l'instant n'haurà acontentament tant per ço com li mostra la via feta com per la promesa de les meravelles que més amunt l'esperen. Així mateix per nosaltres és avui un dia de fecunda contem-

* Treball llegit en el CENTRE, el dia 23 d'abril, en la vetllada patronal de Sant Jordi.

plació. Sentim encara en part com una sotregada l'impuls de reincorporació a la vida que ha emprès no pas tan llunyanament Catalunya; però cada dia que passem lluitant, cada hora de fadigosa ascensió, fan més segur el nostre caminar. De l'un any a l'altre és més esplendorosa la collita de triomfs, la florida de roses que ens plau d'oferir a Sant Jordi.

I si la fe no s'aparta de nosaltres en el treball, quan som, com avui, en festa, som tant nosaltres en braços de la fe i és ella que ens posseeix tant a nosaltres, que, com el vianant, beneim el camí fet, segurs d'arribar al cim, confortats amb els perfums d'abril, en aquest dia de la nostra festa nacional.

Patró de santa harmonia és el cavaller Sant Jordi. Tot blanc, com el vegé Maragall, sab guanyar batalles sense màcula en sa blancor. Harmoniós com ell, és aquest dia de la seva festa, en què floreix la terra i floreix l'esperança en el cor de l'home, i harmoniosa és també la nostra terra que n'ha escollit el patronatge. De la muntanya reb Catalunya la fermesa; de la mar la gracia immortal; el blau del cel nostre fa pures la mar i la terra.

En els moments que Déu assenyala als pobles la davallada, quan un calfred d'hivern fa trèmer el cos de la nació, en el sí de les muntanyes catalanes troba sejour l'ànima nacional; en els dies de grandesa l'ample camí de les nostres conquestes és la mar, el Mediterrani d'Atenes i de Roma i dels reis de Catalunya.

Substancia d'immortalitat és la patria. Per ço com escapa a la comprensió del fet divers, l'home qui sent l'afany d'eternitat, cerca com un símbol que l'en dugui bellament la consciència. No és pas l'instint de conservació qui l'imposa els grans sacrificis, sinó el daler de fer etern el pas per la terra, la projecció dels seus actes vers un món que els seus ulls mortals no abastaran a veure. Símbol de la terra catalana en eterna florida és el nostre Sant Patró; renovellament constant, que és garantia de perpetuitat. Sant i immortal com és Sant Jordi, vivent i lluitant com s'apareix en nosaltres, amb ell guanyem les més nobles batalles i en homenatge li oferim les més preades flors.

Patró d'harmonia l'hem anomenat abans. I harmonia s'oposa tant a eixut materialisme com a vana superfluïtat. A Sant Jordi i a la patria farem ofrena dels nostres fruits, mes part els sacrificarem quan són tot just en esperança. Dels fruiters n'oferirem branques florides i conrearem les roses que tot just en florir acaben llur missió.

Bella ufanor ens porti l'abril a Catalunya, que temps vindrà de collir les sucoses fruites! Serà llavors, que la vinya és or i que retrem un altre patronal vassallatge : l'homenatge de la ciutat a Nostra Dona de la Mercè.

Una nova albada clareja temps ha en la nostra terra. Un nou abril l'ha deixondida tota, i ja en els indrets més racerats els fruits comencen d'anunciar-se. Mentrestant, un ventijol prometedor de renovellança s'estén per les terres germanes, qui foren deslliurades pel gran rei En Jaume. Ja no és solament al Palau de la Generalitat de Barcelona que hem pregat a Sant Jordi per la poixança de la mare Catalunya; no és pas tan llunyana aquella anyada que les flors més belles ens vinguin dels jardins de Valencia, i que les aures marines ens duguin el fervor de les pregueres de les illes daurades de les Mallorques. I qui sab si ja avui, bo i complint els deures de soldat en els camps de guerra, més d'un germà d'enllà dels Pireneus pensarà en aquesta nostra patria que és també la seva.

Qui de nosaltres no voldrà ésser participant de la gran festa? Tots aquells qui pertanyem a la comunitat catalana, maldament d'alguns en fos en un temps esborrada la consciencia, podem preparar el gran adveniment; que d'aquesta conjunció d'esforços i dalers viu precisament la patria; que per la gloria de la nació treballen, tan aquell qui en l'estudi passa hores de monotonia i aquell altre qui conrea la terra per tal de fer-la més fecunda, com aquell qui pugui defensar-la en les batalles.

També els absents tenen cabuda en el convit triomfal. Massa sabem com fins ara l'eixir de casa nostra no ha estat pas cosa massa falaguera. Sortien vers altres terres aquells qui en la nostra no s'hi podien sentir prou bé : assedegats de riquesa, a voltes fantasiosament, la cercaven en terres llunyes; homes freturosos de saber, els quals no trobaven aquí mitjans prou aptes per la seva espiritual ambició. Qui podia, així, exercir una intervenció en nom de Catalunya? Era en qualitat d'emigrant que hom deixava la llar, no mai, o rarament, com a colonitzador en l'alt sentit de la paraula. Eren germans qui no podien viure entre nosaltres, no empenedors que obríen nous camins conseqüència d'una abundancia de vida que esbandís universalment la nostra raça.

A tots els absents, però, el record de la patria els serà encoratjament, i la nostra fe se'ls encomanarà per tal que no el sentin com una melangia, ans al contrari, ajudant-los a preparar per la patria noves conquestes.

Immortal com és ella, la comunió és encara més vasta : totes les

gèneres passades són amb nosaltres, i és amb el patrimoni que ens llegarem que podrà fer-se ferm el nostre, i és amb la grandesa del passat i amb les fadigues del present que farem triomfant i rica i plena la nostra Catalunya.

En cada llar catalana un nou culte haurà naixença : el de la patria valor d'universalitat.

Coneixem prou bé l'amor de suara per tot allò que una intervenció nostra material ens feia cosa cara. Sabem de l'amor dels nostres avis pel limitat horitzó al qual eren avesats els seus esguards; vosaltres, homes d'aquest CENTRE EXCURSIONISTA, sabeu més que ningú com un sentit local de tradició era preadament conservat en gairebé tots els indrets de la nostra terra; la constitució de la família catalana, on es remarca l'interès de conservar el patrimoni dels passats, significa, no menys, aquest desig o quasi instint de durar, d'impedir l'esvaïment sobtat de ço que és estat fruit del treball nostre.

Però fins sacrificant algunes d'aquestes valors locals, fins a despeses i afebliment de coses sentimentalment tan nostres, aquesta altra solidaritat més fecunda hem de cercar; aquest estimar homes i terres que mai no hem conegut ni vist, però que són també patria nostra, que junts formem la nació, la nació que hem d'engrandir amb el nostre esforç i afirmar-la així, davant del món, en aquesta hora que l'afirmació triomfal de la patria costa tanta de sang i tants de sacrificis.

Sant Jordi farà el miracle : renovarà la consciència de la Catalunya gran, en retornar-nos el sentit nacional que per tant de temps havíem oblidat.

I mentre la meravella vagi acomplint-se, en el gresol purificador de totes les activitats patries, que és Barcelona, la ciutat catalana serà creada. Nostra Dona de la Mercè en el temps benigne de tardor ens confirmarà en el seny de civilitat, ens ornarà amb l'arma de més valúia per aconseguir nobles batalles.

Fermança de la nostra victòria són aquests sants patronatges. Més, en tal que patronatges, signifiquen en nosaltres una acció, una lluita que ells faràn santa. El nostre prec, per això, en el dia d'avui, serà aquell del nostre poble, tan simple com tan alta és sa valor: gloriós Sant Jordi, sigueu amb nosaltres!

MARTÍ ESTEVE

El Sant Cavaller

Llegenda de la conquesta de Mallorca

«Devant los homens armats, anava un cavayler ab cavayl blanc, havent armas molt blancas e vesteduras molt blancas e aquest cavayler fo molt fort als sarrahins e primer esvahidor de la Ciutat; lo qual piedosament crehem esser lo benehuyrat San Jordi tramès de la benehuyrada verge Sancta Maria mltas de vegades tan envocada e apeylada.»

De la *Crònica* de Marsili.

Reposava el rei En Jaume
dels aspres jorns fadigat.
Era una nit sense estrelles
i l'exèrcit català
vora 'l seu Rei reposava,
prop dels murs de la Ciutat.
De sobte, Lop Eximenis
entrà en la tenda reial:
«Senyor Rei, el meus espies
diuen que tots els soldats
moros dormen en la fosca,
ningú se veu bategar.
Aprofitem aquesta hora,
penetrem en la Ciutat.»
«Cavaller, mal cavaller,
— Don Jaume li contestà.—
Si en la claror del migdia
defalleixen mos soldats
¿com vols que en la nit oscura
tenguen ardiment bastant?
Demà quan apunte l'aua
una missa 's cantarà;
quan la missa hagen oida
els soldats combregaràn.
Sense l'ajuda de Déu,
¿qui entraria en la Ciutat,
en una nit sense estrelles?»

Quan l'aubada va apuntar
ressonaren, per la plana,
els clarins matutinals
i se compliren les ordres
que 'l Rei donà 'l dia abans.
Quan hagué sortit el sol,
aixís Don Jaume parlà :
«En nom de Déu Jesucrist,
ara que sou confortats,
aneu valents cavallers,
penetreu en la Ciutat.»
Al sentí aquestes paraules
ningú se va bategar.
Això 'l Rei va fê entristir
i al cel sos ulls aixecar :
«O pia Mare de Déu,
per vostre nom exaltar,
hem deixat les nostres terres
i hem traspassada la mar.
Protegiu-nos, Mare nostra,
doneu força als meus soldats!
Aneu, valents cavallers,
penetreu en la Ciutat.»
A la segona vegada
ningú se va bategar :
«Aneu, valents cavallers,
penetreu en la Ciutat.»
A la tercera vegada
tot l'exèrcit s'aixecà :
«*San Jordi, Sancta Maria!*,
— cridaven tots els soldats, —
San Jordi, Sancta Maria!»
Tots els cavallers armats
corrien vers les muralles.
Brillava el sol pel cel clar...
Per la bretxa que era oberta
cinc soldats varen entrar
i vegeren el Rei moro
que, damunt el seu cavall,
venia amb un gran exèrcit
per a tancar-los el pas.

Mes també sobrevingueren
els cavallers cristians;
la batalla decisiva
era a punt de començar :
Tothom preparat estava,
les espases en les mans.
El cavallers de Don Jaume
volien passà endavant;
mes tan gran l'espessor era
de sarraïns, que 'ls cavalls,
despertats pels esperons,
no podien avançar.
Ningú els seus braços podia
estendre. ¿Qui gosarà,
en el moment formidable,
aixecar el seu cavall?
«San Jordi, Sancta Maria!»
De sobte, un cavaller blanc
aparegué resplendent,
nua l'espasa en la mà;
duia al pit una creu roja
i 'ls raigs del sol, a son casc,
una auriola formaven
de divina claretat.
El cavaller resplendent
va aixecar el seu cavall
vers l'exèrcit sarraí.
Com en una tempestat
el vent fa tombar les branques
d'un bosc espès, amb aital
espavent les llances queien
dels sarraïns. Com el llamp,
se veia lluir l'espasa
del cavaller fulgurant.
Darrera ell, la valentia
va enardir els catalans.
Fou sinistra la batalla,
sinistra la mortandat;
mes cantaren, aquell dia,
la victoria els cristians,
la victoria que'ls donava

el cavaller fulgurant,
que duia al pit la creu roja,
blancs vestits i cavall blanc.

Glosa

Una donzella plorava,
plorava en mig de la mar,
el drac de la Morería
la volia devorar.
La donzella era Mallorca
i Sant Jordi matà 'l drac.

MIQUEL FORTESA

Mallorca, abril de 1917

Imatges i capelles de veïnat

CARRER DEL CARME. — Els nostres pares recontaven una llegenda força curiosa que ens plau recordar-la tal com la vàrem sentir per diferents persones d'edat, i especialment a la nostra avia, que de cançons, llegendes, histories i follies, en sabia més d'un grapat.

Diu la llegenda de referencia, que va viure a Barcelona un subjecte que era ric, que era comerciant i que tenia vaixells per a realitzar els seus negocis. Però un dia va rebre la mala nova que el navili més gran que tenia, a l'ésser en cert punt, esdevingué una tempesta tan terrible, que les aigües de la mar se l'engolliren, perdent-se tot: persones que hi anaven, que era lo de més doldre, i totes les mercaderies que portava. En vista de tan gran desgracia, aquell comerciant va veure's atrapat de mala manera, considerant que el negoci que havia escomès era superior als seus posseiments. Res; refiat que la sort sempre el protegia, aquella vegada li va treure els ulls. Però, de quina manera! Va tirar sumes en el llibre de comptes, en aquell temps els negociants no en necessitaven tants com ara, i va veure aviat que, efectivament, havia estirat tant el braç que la màniga li quedà curta; i fent «de tripas corazón», no va tenir cap mirament en fer nèt del que li quedava, i fet tu i fet a l'altre, quedar-se en la miseria.

Trobant-se en tal situació, parents, amics i coneguts, tothom li

girà l'esquena, i per a poder menjar no tingué altre recurs que posar-se a la porta de Santa Maria del Mar, que dona al carrer dels Sombrebrers, a dir psalms per les ànimes del Purgatori, i amb les almoines de les persones caritatives pogué campar-se-la algún temps sense morir-se de gana.

Però, vingué un dia que, estant arreconat en aquell portal, comparegué un home de mar, qui bé sabia la historia, tot corrents, a fer-li saber que en aquell moment acabava d'entrar aquell vaixell que s'havia dit que era perdut. El pobre home no ho volia creure de cap manera, però veient la seguretat amb què es mantenia aquell bon noticier en ço que deia, es decidí anar al moll a cerciorar-se de la certitud del fet, tot cavilant-li el cap en si resultaria veritat o mentida, encara que el cor li anunciava, ple de goig, que no era pas enganyat, perquè a aquell desconegut, ningú li havia de fer dir una cosa per altra.

I, efectivament, havia arribat aquella embarcació, i amb ella l'alegría d'aquell home que, quan menys s'ho pensava, tornava a tenir diners, a ésser comerciant i a continuar els negocis a venir en vent de popa. Des de llavors en avant, tornà a tenir parents i amics i més crèdit que no havia tingut.

Fins aquí arriba la llegenda que recontaven els nostres passats, i que bé sabem que no fa gaires anys va ésser desmentida. Però nosaltres, estem convençuts de què no hi ha, ni pot haver-hi cap mentida que no tingui un fons de veritat; i per molt respectable que sigui la persona que va voler demostrar que no era certa tal relació, ens atenim en la nostra idea de què el poble pot ésser tan fantasiós com es vullgui, però no per això ha d'ésser tingut com inventor de mentides.

Així és que nosaltres, sempre que passem pel carrer del Carme, ja sigui anant cap al Padró, o venint cap a la Rambla, a l'ésser davant de la travessia que abans se l'anomenava de la Galera vella, i ara, de des de molts i molts anys, se li diu de les Egipciaques, fixant-nos en aquella esculpturada capella que hi ha en el cantó de mà esquerra de l'entrar a dit carrer, veient que aixopluga una gran estatua que figura ésser l'apòstol Sant Pau, i que als seus peus s'hi representa un rumbós escut de cavaller, en el camp del qual s'hi ostenten tres ferradures, ens ve a la memoria el nom de Pau Ferràn, qui en 1649 llegà quasi tots els seus béns per a l'acabament i dotació de la casa hospitalaria de convalescents per aquells que haguessin de passar llurs malalties en l'Hospital general de Santa Creu, la construcció de la qual estava empantanegada des de ja feia bastant temps, per haver-se gastat els diners que havia donat en deixa, feta l'any 1622, D.ª Lucrecia de Gualba, senyora de la Batlloria i del Montnegre, i haver esdevingut

també altres contratemps que impossibilitaren el tirar endavant les obres començades.

I recordant aquestes i altres coses referent a la Casa de la Convalescència, la història de la qual no és ara ocasió de retreure, se'ns fa present la figura del psalmista de la porta de Santa Maria del Mar, de qui fa referència l'explicada llegenda, i trobem que no està pas fora de la raó, ni és tampoc cosa inversemblant, el que qui per haver-se vist en la pobresa, essent ric en les darreríes de la seva vida es recordi dels pobres i vullgui afavorir-los; com tampoc trobem fora de raó el que disposi que les seves mortals despulles siguin enterrades en l'església que li donà aculliment en els dies de la desgracia, com va fer aquell honorable cavaller que es digué Pau Ferràn.

RAMÓN N. COMAS

Crònica del Centre

ABRIL DE 1917

EXCURSIONS I VISITES

Dies 6, 7, 8 i 9. Excursió oficial a Vinaroç, Morella, Alcanyís, Calaceit i Gandesa.

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA. — Dia 15. Visita al Museu Diocesà instal·lat en el Seminari Conciliar d'aquesta ciutat.

Dia 22. Excursió, d'un dia, a Manlleu, La Gleva, Vinyoles, Conanglèll i Sant Feliu de Torelló.

Dia 29. Visita a la Universitat d'aquesta ciutat.

SECCIÓ D'ARQUITECTURA. — Dia 3. Visita a la futura Exposició d'Indústries Elèctriques.

Dia 12. Excursió a la Colonia Güell, de Santa Coloma de Cervelló, acompanyats per l'arquitecte Sr. Canaleta.

Dia 20. Visita al taller de marbre del Sr. Narcís Gosch.

Dia 27. Visita a la casa del Sr. Batlló, en el Passeig de Gràcia, de l'arquitecte Sr. Gaudí.

Des del dia 21 aquesta Secció continuà, els dissabtes, a les deu de la nit, les acostumades sessions de projeccions lluminoses.

SECCIÓ DE GEOLOGIA I GEOGRAFIA FÍSQUES. — Dies 8, 9 i 10. Excursió geològica a la muntanya de Montserrat, visitant les coves de Collbató i els jaciments fòssils.

SECCIÓ D'ENGINYERIA. — Dia 4. Excursió de mig dia a Cornellà, per a visitar la fàbrica de vidre de D. Joan Giralt Laporta.

Dia 22. Excursió d'una tarda al Prat, per a anar al camp dels Srs. Pujol, Comabella i C.^a (Remolà), on es va fer una demostració pràctica d'aviació.

Dia 13. El vocal de la Junta directiva, Dr. D. F. Xavier Parés i Bartra, començà la ressenya d'una excursió per alguns indrets d'Aragó, les dues Castelles, el regne de Lleó, Galicia i Asturies. S'ocupà de les poblacions de Calatayud, Daroca, Terol i Soria. Després de la descripció històrica de Calatayud, parlà de sos principals monuments, que són: les Col·legiades de Santa Maria i del Sant Sepulcre; les esglésies parroquials de Sant Joan Baptista i de Sant Pere dels Francos; la Casa Consistorial i el Palau del baró de Warsages. Digué que en els afores de la població es conserven, del temps de la dominació àraba, restes de fortificacions, així com també nombroses cavernees que han estat habitades fins fa poc per famílies pobres. A l'ocupar-se de Daroca manifestà que era una de las poblacions més antigues d'Espanya, la qual té unes interessants muralles, en part restaurades, que daten, també, de dita època. Al descriure la cèlebre mina, referí la historia del «ruogo», i a l'ocupar-se de la Col·legial o parroquia de Santa Maria, va explicar la historia de l'interessant miracle dels Corporals que es veneren en l'altar del mateix nom de dita església. A continuació descrigué la ciutat de Terol, amb sos principals edificis i places, que són: la Catedral, que conserva el primitiu i hermós sostre; l'església de Sant Pere, on es guarden les momies dels Amantes de Teruel; la de Sant Martí, amb sa bonica torra mudèixar; i les places de la Llibertat, Major o del Mercat i de la Catedral, dient també quatre paraules de l'antic aqüeducte anomenat Los Arcos. Per últim, s'ocupà de la ciutat de Soria, descrivint sos principals monuments, entre els quals féu menció del palau nou dels Comtes de Gómara, la Col·legiata de Sant Pere i la de Sant Domingo, que té una hermosa portada romànica; manifestà que en els afores es conserven encara les ruïnes del convent de Sant Joan de Duero, que havia pertangut als sanjuanistes, en el qual hi crida d'un modo especial l'atenció, per son capritxós treball, el claustre, que és obra del s. XIII. Des de Soria féu l'excursió a l'antiga Numancia, quina primitiva i històrica ciutat, situada en la confluència dels rius Duero i Tera, constituït per a Espanya un important timbre de gloria.

Dia 20. El mateix senyor continuà la ressenya anterior, tractant de les ciutats de Sigüenza i Guadalajara. Al parlar de Sigüenza, s'entretingué principalment en sa hermosa Catedral, la qual conté una porció d'interessants obres d'art, entre elles la capella de l'Anunciació, la de Santa Catalina, la de la Mare de Déu la Major, l'altar i sepulcre de Santa Librada, el mausoleu de D. Fadrique de Portugal, la Sacristia Major o Sagrari i el claustre amb la capella de la Puríssima Concepció. Digué també algunes paraules de l'imponent Alcázar. De Guadalajara ressenyà sos principals monuments, referint-se en particular a l'Institut, que posseeix un bonic pati i el Palau de l'Infantado. Aquest grandiós edifici, aixecat en temps del segón duc, té una bonica façana, un hermós pati, decorats salons i elegants galeries, havent-hi instal·lat en ell, des de l'any 1879, el Col·legi d'orfes de la guerra.

Dia 27. El propi doctor continuà la ressenya de son viatge, ocupant-se de les ciutats d'Alcalá de Henares, Madrid i Segovia. Al descriure la patria d'en Cervantes, digué que sos monuments més interessants eren l'església de Santa Maria, la Magistral, la Universitat i el Palau dels Arquebisbes. En la capella de l'Oidor, de l'església de Santa Maria, es guarda la pica beneitera en la qual fou batejat l'autor d'*El Quijote*. La Magistral conté el sepulcre de Cisneros, hermosa obra de marbre de Carrara, i el del cardenal Carrillo. La Universitat o Col·legi Major de Sant Ildefons, la fama del qual competia amb la de Salamanca, fou fundada pel cardenal Cisneros, i té una bonica façana, interessants patis, una bona capella i el Paranímf, on conferien els graus de Doctor, la qual habitació era la més luxosa i més ben adornada de la Universitat. L'antic Palau dels Arquebisbes, convertit en l'actualitat en Arxiu general central, conté nombroses obres d'art, cridant principalment l'atenció el pati de Fonseca i el saló de Con-

cilis. Al parlar de Madrid, després de detallar sos principals edificis i monuments, explicà la historia de la Porta del Sol i de la Plaça Major i posà també de manifest les importants millores que s'hi han portat a cap de pocs anys a aquesta part, principalment en lo relatiu a edificis i parcs. Descrigué, per últim, la ciutat de Segovia, de la qual en va fer una completa i detallada ressenya, particularment de sa Catedral, de l'aqüeducte romà, de ses muralles, de l'Alcázar, restaurat amb molt gust, de les esglésies de Sant Martí, Sant Andreu, Santa Creu la Reial, la dels Templers o Vera Creu, la de Sant Llorenç, el monestir del Parral, la curiosa historia del qual va explicar; acabant la conferencia amb la visita a l'hermós lloc de Sant Ildefons, on hi ha els bonics i pintorescos jardins reials de La Granja. En el transcurs de les tres conferencies es projectaren una nombrosa col·lecció d'interessants clixés, els quals donaren perfecta idea de tot lo ressenyat.

El soci de la Secció d'Enginyeria, D. Josep Capmany, donà el dia 17 una conferencia sobre la visita feta a la Catalana dels gas.

CONVERSES D'ARQUEOLOGIA CRISTIANA

D. Pelegrí Cassades i Gramatxes, durant el present mes donà les següents conferencies sobre arqueologia cristiana :

Dia 2. De la policromia en la decoració dels edificis. Pintures al fresc.

Dia 15. Continuació de l'estudi de les pintures murals.

Dia 30. Continuació de l'estudi de les pintures murals bisantines (segles v i vii).

SECCIÓ DE GEOLOGIA I GEOGRAFIA FÍSQUES

El Rvnd. Dr. Marià Faura i Sans, continuà amb molt èxit son curs de geologia dinàmica de Catalunya, donant les següents conferencies :

Dia 3. La mar. Efectivitat de les ones en la destrucció de les costes.

Dia 10. Geodinamisme de l'aigua sòlida.

Dia 24. Acció química de l'aigua continental. Accions fisiològiques des tractoras i reconstructoras.

Després d'aquesta conferencia, el soci de la Secció, D. Conrad Xalabarder, donà compte de l'excursió feta a les mines de Bellmunt.

EXPOSICIÓ DE FOTOGRAFIES

El dia 12, a les deu de la vetlla, tingué lloc la inauguració d'una notable exposició de fotografies *Col·lecció Santa Maria de l'Estany*, originals del soci de la Secció de Fotografia, D. Enric Llorens.

REPARTIMENT DE PREMIS

El dia 14, a les deu de la nit, s'efectuà la repartició de premis, segons el veredict del Jurat del IV Concurs d'Arquitectura.

FESTA PATRONAL DE SANT JORDI

El dia 23, a les deu de la vetlla, tingué lloc la solemnia vetllada de Sant Jordi, figurant, per primera vegada, a la testera de la presidència, un artístic tapiç amb un medalló central amb Sant Jordi, pintat pel soci del CENTRE, D. Francisco Blanch, qui en féu ofrena generosa al CENTRE, presidint des d'ara en avant aquesta festa.

Després d'obrir la festa el Sr. Massó Torrents, el jove estudiant de Lleís D. Martí Esteve, llegí un ben escrit i millor pensat treball sobre el Dret català, la constitució de la família catalana i fonament de la tradició de Sant Jordi.

Mn. Riber, l'inspirat poeta mallorquí, llegí una poesia de D. Miquel Fortesa, qui l'envià per a ésser llegida en tal vetllada, glosant aquell passatge de la *Crònica* d'En Marsili, de la conquesta de Mallorca pel rei D. Jaume; i el Dr. D. Pere Barnils va llegir una molt interessant fantasia sobre la llegenda de Sant Jordi acordada amb la nostra llengua. Finalment, el president, D. Jaume Massó Torrents, va fer un estudi crític molt raonat del poeta català Jordi de Sant Jordi, llegint fragments de les seves composicions i fent una curiosa biografia de tan eminent poeta.

D. Pelegrí Casades tancà la festa pronunciant paraules d'agraïment i de comiat als que havien honrat la festa amb la seva presència.

VETLLADA EXTRAORDINARIA

Amb motiu de la visita que feren a la nostra ciutat les professores i alumnes de l'Escuela Normal de Maestras de Balears, s'organitzà per al dia 15 una vetllada en son honor, en la que es projectaren una nombrosíssima i notable col·lecció de vistes de Montserrat, originals del soci d'aquest CENTRE Sr. D. Adolf Zerkawitz.

Noves

CONVIT. — El nostre president assistí, galantment convidat, per delegació del CENTRE EXCURSIONISTA, a la inauguració oficial de l'Exposició d'artistes francesos.

PER LA CONSERVACIÓ DE LES NOSTRES MERAVELLES. — El Cos nacional d'Enginyers de Monts (districte forestal de Barcelona, Girona i Balears), ha oficiat al CENTRE, adjuntant copia del reial decret de 23 de febrer últim, en el que es convida als Centres i Associacions que per llur caràcter puguin contribuir a facilitar les tasques encomanades a aquell Cos nacional, perquè informin respecte els punts i llocs que a son entendre mereixen especial atenció sota el punt de vista botànic, geològic, hidrològic, o bé pels records històrics i de caràcter religiós.

PER LA NOSTRA LLENGUA. — A la reunió de diverses entitats que assistiren al Palau del Bisbe per a demanar sigui usada la llengua catalana en tots els actes de caràcter religiós, i que tan bona acollida tingueren pel nostre Prelat, hi assistí com a delegat del CENTRE, el nostre vicepresident Sr. Maspons.

VALUÓS DONATIU. — El CENTRE EXCURSIONISTA resta agraït al seu soci D. Joaquim Morelló, qui, després de donar interessants conferències d'una visita a Roma, ha entregat graciosament pel nostre Arxiu fotogràfic les projeccions que figuraren en les mateixes.

— També el vocal de la Directiva, D. Francisco X. Parés, ha ofert els seus interessants negatius de son viatge a Egipte, perquè el CENTRE pugui fer un tiratge de tots aquells monuments tan interessants per a la història de l'Art i que manquen a l'Arxiu.

MERCÈS. — Així mateix ha remerciat a D. J. Reig per la prestació de son local per a l'Exposició que celebrà la Secció d'Arquitectura del CENTRE.

VISITA. — El dia 11, el CENTRE es vegé honorat amb la visita de les normalistes de Palma de Mallorca, les quals vingueren uns dies a aquesta ciutat. Foren rebudes per alguns individus de la Directiva, i convidades per al pròxim dia 15 a una sessió, en la qual se'ls hi projectaren, com era el seu desig, una col·lecció de vistes, originals del nostre consoci D. Adolf Zerkowitz, de la muntanya i monestir de Montserrat, sortint-ne agraçosament impressionades.

EN PRO DE LA NOSTRA HISTORIA. — Com de costum, ha demanat enguany l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana se li concedís pels dissabtes, de cinc a sis de la tarda, el Saló d'actes, per a donar un curs d'Historia de Catalunya a càrrec de D. Francisco Martorell, preparatori del concurs anual que s'ha de celebrar a Girona.

PER A LA BIBLIOTECA. — Mancant a la nostra Biblioteca l'exemplar de l'obra *El Obispado de Elna*, vol. 1, l'autor de la qual era el nostre soci delegat a Girona, Sr. Monsalvatje, se li demanà a l'objecte. Dit senyor ha contestat ràpidament, posant a la disposició del CENTRE l'exemplar de referència, cosa descomptada si es té en compte l'interès i bona voluntat que sempre ha demostrat el Sr. Monsalvatje per la nostra associació. Li quedem, doncs, agraïts.

FESTES D'AGRAÏMENT. — Desitjant el poble de Graus obsequiar als catalans en agraïment de la bona rebuda que tingué son orfeó quan la visita a la nostra ciutat, han instat de la Directiva del CENTRE que a l'anar enguany a la inauguració oficial del xalet-refugi de la Renclusa passin els excursionistes dos dies a tan pintoresca població, on podran rebre els obsequis dels seus veïns, el programa dels quals es farà públic oportunament.

CANVI. — S'ha establert el canvi del nostre BUTLLETÍ amb el de l'Observatori meteorològic Central.

NOVES FONDES ADSCRITES. — Queden adscrites al CENTRE l'Hotel Villa Engracia i Hotel Francolí, situats dintre el Balneari d'Esplugues de Francolí.

NOVA EDICIÓ. — S'està editant pel CENTRE unes col·leccions de dotze postals dels voltants i xalet d'Ull de Ter, amb destí a la venda pels excursionistes que visitin tan pintorescs i enlairats llocs.

CONCURS. — S'ha aprovat pel pròxim mes de novembre la celebració d'un Segon Concurs que organitza l'activa i laboriosa Secció de Enginyeria.

NOTES TRISTES. — El dia 15 morí en aquesta ciutat el que fou vocal de la Directiva del CENTRE, D. Joàn Rosals i Corretjer. Al tenir coneixement de la trista nova, el CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA s'apressurà a fer un ofici de condol a la seva esposa i a la seva mare per tan dolorosa perdua, i fer constar en acte el sentiment de l'entitat per haver perdut un dels més voluntariosos i entusiastes associats.

— També oficià en el mateix sentit al vocal de la propia Directiva, D. Ramon d'Abadal, per la mort del seu pare (a. C. s.).

Estació meteorològica de Viella (Vall d'Aràn)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES D'ABRIL DE 1917

TEMPERATURES A L'OMBRA				PRESSIONS BAROMÈTRIGUES	
MITGES MENSUALS		MÀXIMA ABSOLUTA	MÍNIMA ABSOLUTA	MITGES MENSUALS	
8 matí	4 tarda	en 24 hores	en 24 hores	A 0° I A LA GRAVETAT NORMAL	
4 ^o 68	8 ^o 80	23 ^o (dia 28)	-5 ^o (dia 6)	8 matí	4 tarda
				677.88 mm.	677.16 mm.
Oscil·lació extrema mensual. 28 ^o Variació màxima diurna (dia 28) 21 ^o 5				A 0° I AL NIVELL DE LA MAR	
				MITGES MENSUALS	
				Màxima (d. 18 i 26) 770.4 mm.	
				Mínima (dia 14) 750.9	
				Oscil·lació extrema 19.5	

HUMITAT RELATIVA

PLUVIOMETRÍA

MITGES MENSUALS	8 matí	4 tarda	
Termòmetre sec . . .	4 ^o 68	8 ^o 80	Total d'aigua caiguda en el mes. 38 ¹ / ₂ mm.
Termòmetre moll . .	2 ^o 45	5 ^o 83	Dia de major caiguda (dia 13) . . . 13 ¹ / ₂ "
Humitat (percentatge) .	65.4	62.8	Intensitat per dia de pluja i neu . . . 6 ¹ / ₂ "
Dies de saturació. . .	1	1	Total d'espessor de neu en el mes. ? mt.
			Vent dominant en els dies de pluja i nevades Calma, NE, N, NW.

VENT

DIRECCIÓ	8 matí	4 tarda	VELOCITAT EN 24 HORES
Calma	11	5	
N.	4	6	
NE.	7	7	Mitja mensual diària 40.89 k.
E.	2	—	Màxima absoluta (dia 3) 132.30 k.
SE.	2	—	Recorregut total en el mes 1,226.70 k.
S.	2	2	
SW.	—	3	
W.	1	2	
NW.	1	5	

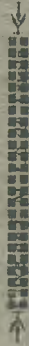
ESTAT DEL CEL

DIES	8 matí	4 tarda	DIES DE	NÚVOLS			NUVOLOSITAT	
				CLASSE	8m.	4 t.	MITGES MENSUALS	
Serens	9	2	Pluja 6	Cumulus	2	2	8 matí	4 tarda
NUvolosos.	9	13	Boira 4	Cirrus	2	8		
			Rosada 5	Nimbus	2	5		
			Gebre 1	Stratus	3	2	5.73	7.66
			Neu 5					

El dia 12 entraren les aurenets a la Vall d'Aràn.

Les anotacions diàries han estat preses per l'H.^o Pablo i revisades pel Dr. FAURA I SANS.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA i la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

Clixé de A. Barrie

ESTANY MAJOR DE BUIXETS (PIRENEU DEL PALLARS. - LLEIDA)